

4. ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНІВ

УДК 336.71

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

І.Є. Бучко¹

Здійснено оцінку основних типів платіжних систем та проаналізовано електронні банківські послуги з використання платіжних карток, висвітлено динаміку основних показників ринку платіжних карток в Україні. Охарактеризовано стратегічні пріоритети розвитку електронних банківських послуг в Україні, зокрема здійснено прогнозування кількості активних платіжних карток за допомогою економіко-математичного моделювання та досліджено перспективи розвитку ринку платіжних карток в Україні.

Ключові слова: банки, електронні банківські послуги, платіжні картки, безготівкові розрахунки.

Вступ. В Україні посилення конкурентної боротьби дедалі більше змушує банки змінювати стратегію з традиційної на клієнтоорієнтовану, за якої першочерговим завданням банку стає максимальне задоволення інтересів і потреб клієнтів. Завдяки тим зручностям, які пропонують пластикові картки, електронні банківські послуги з використанням платіжних карток набувають широкого застосування в Україні.

На сьогодні вагомий внесок у розробку теоретичних положень та методологічних підходів розвитку електронних банківських послуг з використанням платіжних карток зробили провідні вчені-економісти: О.Д. Вовчак, І.Я. Карчева, І.С. Кравченко, Л.С. Співак, В. Прушківський, І.О. Трубін, Т.С. Шалига [1-7] та ін. Науковці у своїх дослідженнях постійно акцентують увагу на перевагах пластикових платіжних карток перед паперовими грошима: зручність оплати за товари, роботи, послуги, надійність, практичність – для клієнтів банку та торговців; підвищення конкурентоспроможності та престижу, оптимізація витрат, що пов'язані з оборотом готівкових грошей – для банків.

Мета дослідження – удосконалення теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо подальших перспектив розвитку електронних послуг з використанням пластикових карток в Україні.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід і системний аналіз розвитку електронних банківських послуг. Теоретико-методологічну основу дослідження становить поглиблений аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів. Використано методи порівняльного та системного аналізу, конкретизації, логічний метод, методи спостереження та методи економіко-математичного моделювання.

Результати. Економічний розвиток країни значною мірою залежить від розвитку її інфраструктурних елементів, до яких належить банківська сфера. Сучасний стан банківської системи України характеризується значною кількістю банківських продуктів, які класифікують за різними ознаками. Одним з різновидів електронних банківських послуг є карткові платежі [1, 2].

Міжнародні електронні платіжні системи та їх пластикові карти прийшли в сферу банківського обслуговування разом з розвитком інформаційних технологій. У сучасній, звичній для нас, формі платіжні системи розпочали функціонувати в 70-х роках ХХ ст., у нас перші пластикові банківські карти з'явилися 20 років тому, а ПриватБанк став першим банком-емітентом міжнародної системи Visa. Клієнти швидко оцінили переваги безготівкових розрахунків, популярність банківського пластики постійно росла, й у 2010 р. у країні випущено вже близько 50 млн банківських карт, в основному провідних систем Visa і MasterCard. На сьогодні найбільш популярними представниками платіжних систем в Україні є Visa і MasterCard, які покликані замінити готівкові розрахунки безготівковими і підвищити рівень безпеки грошових коштів [3, 8].

2014 р. увійшов в історію як рік інтенсивного зростання кількості та обсягу безготівкових платежів. Всього за три квартали 2014 р. українці здійснили більше безготівкових операцій, ніж за весь 2013 р. – 587,5 тис. шт. А обсяги безготівкових платежів за той же термін в три квартали зріс ще більше – відразу на 13 %, до 179,3 млрд грн (для порівняння: за весь 2013 р. українці перерахували тільки 159 млрд грн). Статистика за 2014 р. буде ще більш вражаючою, тому що протягом року спостерігався висхідний тренд за безготівковими платежами. Так, у другому кварталі 2014 р. українці здійснили безготівкових операцій на 44,6 млрд грн. При цьому, за даними НБУ, за три квартали 2014 р. кількість операцій з переведення в готівку коштів зменшилась відразу на третину – до 514 млн шт.; а обсяги отриманих готівкою коштів знизилися на чверть – до 557,5 млн грн [4, 8].

З погляду механізмів захисту, виділяють два основні види платіжних карток: з магнітною смужкою і чипові картки. Картки з магнітною смужкою з'явилися у 50-х роках ХХ ст. – звідси і їхня найбільша поширеність і в світі, і в Україні, а також недосконалість механізмів захисту. Останній фактор разом із широкою розповсюдженістю і дає найбільшу кількість протиправних дій, спрямованих саме на власників карток із магнітною смужкою [5]. Згідно із статистичними даними НБУ, ринок платіжних карток в Україні активно розвивається (табл. 1).

Показники табл. 1 свідчать, що кількість банків-членів платіжних систем у 2014 р. зменшилася на 13 шт. або у 0,9 раза, що можна пояснити нестабільною економічною ситуацією в Україні, яку спричинюють воєнні дії на сході країни, і у зв'язку з цим відбувається ліквідація банків, а відповідно, це приводить до скорочення банків членів платіжних систем. Але, незважаючи на це, кількість держателів платіжних карток у 2014 р. збільшилася на 11707 тис. осіб або в 1,3 раза. Кількість платіжних карток в обігу відповідно теж збільшилася у 2014 р. на 11 707 тис. штук або в 1,5 раза. Проте до досягнення основної ідеї впровадження платіжних карток – поширення безготівкових платежів, ще до-

¹ доц. І.Є. Бучко, канд. екон. наук – Львівська комерційна академія

сильно далеко, як правило, картки використовують клієнти банків тільки для того, щоб зняти готівку в банкоматі. Динаміку електронних послуг з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками за 2010-2014 рр., наведено в табл. 2.

Табл. 1. Динаміка основних показників ринку платіжних карток в Україні за 2010-2014 рр.

Показник	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	Відхилення 2014 р. від 2010 р., +/-	Темп змін 2014 р. до 2010 р., рази
Банки-члени карткових платіжних систем (шт.)	141	142	142	143	128	-13	0,9
Держателі платіжних карток (тис. осіб)	39942	35179	44339	49719	51649	11707	1,3
Платіжні картки (в обігу)* (тис. шт.)	46375	57893	69826	69726	70551	24176	1,5
Платіжні картки (активні) (тис. шт.)**	29405	34850	33106	35622	33042	3637	1,1

Примітки: складено на основі [8]; * зазначено загальну кількість емітованих банком платіжних карток, термін дії яких не закінчився; ** зазначено загальну кількість емітованих банком платіжних карток, за якими було здійснено хоча б одну видаткову операцію за останні три місяці.

Табл. 2. Динаміка електронних послуг з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками за 2010-2014 рр.

Показник	Станом на 1 січня					Відхилення 2014 р. від 2010 р., +/-	Темп змін 2014 р. до 2010 р., рази
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Сума операцій (млн грн)	БП	29463	46346	91583	159138	225194	8,7
	ОГ	421189	529633	649897	756889	763841	1,8
	Усього	450652	575979	741480	916027	1019035	2,7
Кількість операцій (млн шт.)	БП	121	214	348	584	879	7,3
	ОГ	571	661	725	755	693	1,2
	Усього	692	875	1073	1339	1573	2,3

Примітки: складено на основі [8]; БП – безготівкові платежі; ОГ – отримання готівки.

З табл. 2 бачимо, що сума операцій з використанням пластикових карток протягом досліджуваного періоду має тенденцію до збільшення й у 2014 р., порівняно з 2010 р., збільшилася на 568383 млн грн або у 2,7 рази, за рахунок готівкових операцій 342652 млн грн та за рахунок безготівкових платежів – на 225731 млн грн. Кількість операцій з використанням платіжних карток у 2014 р., порівняно з 2010 р., збільшилася на 8813 млн шт. або у 2,3 рази, за рахунок готівкових операцій – 122 млн шт. та за рахунок безготівкових платежів – на 7458 млн шт. Фактично на основі наведених даних можна констатувати, що основна функція платіжних карток – переведення готівкового обороту до безготівкового – виконується неповною мірою. Як правило, значного поширення набули тільки зарплатні проекти.

Для прогнозування кількості активних платіжних карток застосуємо моделювання, адже моделювання – це конкретне відтворення характеристик досліджуваного явища, що дає змогу вивчати поведінку явища без проведення ек-

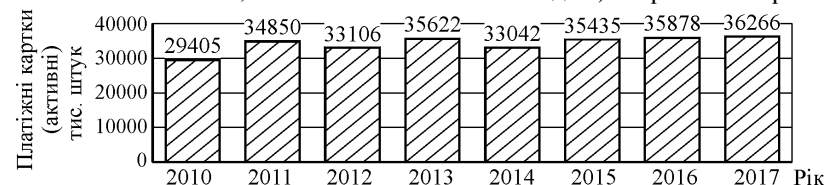
спериментів над ним. Моделі трендів активних платіжних карток банків за даними 2010-2014 рр. та прогноз на 2015-2017 рр. наведено у табл. 3.

Табл. 3. Моделі трендів активних платіжних карток банків за даними 2010-2014 рр. та прогноз на 2015-2017 рр.

Тип моделі	Рівняння тренду	R ²	F-критерій F _{табл} (k ₁ =1, k ₂ =3, α=0,01)=34,12 F _{табл} (k ₁ =1, k ₂ =3, α=0,05)= 10,1	Прогноз на рік		
				2015	2016	2017
Лінійна	$\hat{y} = 805 + 30791$	0,681	1,173	35619	36424	37228
Степенева	$\hat{y} = 30675 t^{0,081}$	0,875	2,714	35435	35878	36266
Параболічна	$\hat{y} = -842 t^2 + 5857 t + 24896$	0,712	2,477	29724	24633	17859

Примітка: адекватність моделі до вихідних даних з ймовірністю p = 0,95 (рівень значущості α=0,05).

Значення коефіцієнтів детермінації степеневого та параболічного тренду активних платіжних карток R²=0,875 і R²=0,712 є досить наближеними до одиниці, що свідчить про тісний зв'язок між ознаками. Динаміку фактичних і прогнозних значень активних платіжних карток згідно з даними степеневого тренду (оскільки значення R²=0,875 є найбільш наближене до 1) зображено на рис.

Рис. Динаміка фактичних і прогнозних значень активних платіжних карток згідно з даними степеневого тренду

Аналіз рис. показує, що у перспективі згідно з даними степеневого тренду спостерігатиметься збільшення активних платіжних карток й у 2017 р. становитиме 36266 шт. Отже, банки залишатимуться і надалі активними учасниками електронних банківських послуг.

Обговорення. Незважаючи на непростий період, банки будуть розвивати пластикові картки як послугу – саме завдяки кризі. Адже виживає не сильніший, а той, хто вміє швидко адаптуватись. Особливо під час кризи банки будуть прагнути робити все для того, щоб утримати гривню і валюту в банківській системі, а це означає розвиток додаткових сервісів і трансакційного бізнесу. В умовах кризи завжди відбувається перерозподіл ринку, тому сьогодні банки повинні активніше вживати заходів для залучення клієнтів. З ринку зараз пішло чимало банків, і багато клієнтів мають негативний клієнтський досвід, тому стають більш вибагливими до банку-емітента, ніж до самих послуг платіжних карт.

За словами експертів, найскладнішим випробуванням року для сегмента пластикових карт виявились військові події. Військова і політична ситуація радикально позначилися на банківському секторі загалом, зокрема і на картковому бізнесі. Втрачено відчутну частку клієнтів анексованого Криму, Донецької та Луганської обл. Однак ці ж події і дали змогу банкам отримати певний прибуток від карткового бізнесу. Незважаючи на політичну і військову ситуацію в країні, бізнес платіжних карт в Україні продовжує розвиватись з прибутком.

Основне зростання прибутку відбулося за рахунок безготівкових розрахунків покупців у торговельних мережах. Хоча в загальному обороті коштів за платіжними картками знизилась. Цей фактор зумовлений тим, що у людей просто стало менше грошей як на рахунках, так і в гаманцях. Але ця тенденція свідчить про те, що українське населення вже оцінило всі переваги безготівкових розрахунків і поступово звикає до розрахунків за товари та послуги платіжними картками.

Висновки. Отже, платіжні картки дедалі більше розповсюджуються в Україні, оскільки є одними із найбільш зручних інструментів здійснення безготівкових розрахунків. Перехід до масових безготівкових розрахунків дав змогу істотно зменшити витрати щодо підтримки готівкового обігу та став додатковим джерелом залучення коштів населення у національну економіку загалом і банківський сектор зокрема. Для подальшого розвитку електронних банківських послуг з використанням платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування вдосконалення потребують такі заходи: законодавчо визначити зобов'язання підприємств послуг і торгівлі приймати оплату за товари й послуги з використанням платіжних карток; визначити відповідні категорії торговельних підприємств і критерії, відповідно до яких ці підприємства сфери торгівлі та послуг мають право приймати платежі готівкою; відкоригувати правила використання касових апаратів під час здійснення платежів з використанням платіжних карток за межами роздрібною мережі, оскільки нині ця норма гальмує застосування корпоративних платіжних карток; забезпечити технологічну адекватність обладнання завданням масового використання платіжних карток; відповідні стандарти та технології повинні стати національними стандартами, широко використовуватись торгівлею та банками; організувати та проводити постійно просвітницьку кампанію, тобто здійснювати відповідну роботу з підвищення фінансової грамотності населення; встановити обов'язкові кількісні вимоги щодо інфраструктури кредитних організацій; стимулювати кредитні організації до новаторства в галузі розвитку та вдосконалення безготівкових розрахунків шляхом використання платіжних карток; з боку держави потрібно приділяти пильну увагу заміні готівкових коштів інструментами безготівкового обігу. Сподіваємося, що запропоновані рекомендації дадуть змогу удосконалити ринок платіжних карток та підвищити ефективність його функціонування.

Література

1. Вовчак О.Д. Платіжні системи : навч. посібн. / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 341 с.
2. Карчева І.Я. Підходи до оцінки ефективності систем дистанційного банківського обслуговування / І.Я. Карчева // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2014. – № 1. – С. 256-267.
3. Кравченко І.С. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні / І.С. Кравченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України : зб. наук. праць. – 2013. – № 2 (20). – С. 141-148.
4. Прушківський В. Упровадження безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток в Україні / В. Прушківський, С. Бурма // Банківська справа : наук.-практ. журнал. – 2014. – № 1-2. – С. 100-107.

5. Співак Л.С. Перспективи розвитку банківського карткового бізнесу в Україні / Л.С. Співак // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – 2015. – № 4. – С. 118-123.
6. Трубін І.О. Правові засади функціонування електронних грошей у сфері електронної комерції : монографія / І.О. Трубін. – К. : Вид-во "Алерта", 2013. – 136 с.
7. Шалига Т.С. Дистанційне банківське обслуговування роздрібних клієнтів : монографія / Т.С. Шалига; за заг. ред. Н.В. Циганової. – Ніжин : Вид-во "Аспект-поліграф", 2013. – 412 с.
8. Офіційний web-сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>.

Надійшло до редакції 07.12.2015 р.

Бучко І.Е. Перспективы развития электронных банковских услуг с использованием платежных карточек в Украине

Осуществлена оценка основных типов платежных систем и проанализированы электронные банковские услуги по использованию платежных карточек, освещена динамика основных показателей рынка платежных карт в Украине. Охарактеризованы стратегические приоритеты развития электронных банковских услуг в Украине, в частности осуществлено прогнозирование количества активных платежных карт с помощью экономико-математического моделирования и исследованы перспективы развития рынка платежных карт в Украине.

Ключевые слова: банки, электронные банковские услуги, платежные карточки, безналичные расчеты.

Buchko I.Ye. Some Prospects for the Development of Electronic Banking Services Using Payment Cards in Ukraine

The main types of payment systems are estimated. Electronic banking services using payment cards are analysed. The dynamics of the main indicators of payment card market in Ukraine is highlighted. Some strategic priorities of electronic banking services in Ukraine are characterised, forecasting for the number of active payment cards using economic and mathematical simulation is made in particular. The prospects of the market of payment cards in Ukraine are studied.

Keywords: banks, electronic banking, payment cards, cashless settlements.

УДК 57.2(73):336:338

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕЗЕРВНОЇ СИСТЕМИ США ЯК МУЛЬТИПЛІКАТА ПОДВІЙНОГО ЗАПИСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

П.М. Гарасим¹, Н.О. Лобода², М.П. Гарасим³

Проаналізовано особливості використання механізму подвійного запису у кредитно-депозитній емісії банків та динаміку облікових ставок як чинників стимулювання економічного зростання в умовах фінансової кризи. Розглянуто проблеми активізації інвестиційних процесів в Україні. Досліджено низку практичних проблем державного регулювання відсоткових ставок на ринку грошових коштів в Україні.

Ключові слова: облікова ставка, кредитно-грошова політика, ставка рефінансування, економічний спад, економічне зростання, грошовий ринок, інвестиційний процес.

Постановка проблеми. Негативні тенденції для суб'єктів господарювання, які виникли внаслідок девальвації гривні, дефіциту коштів для фінансу-

¹ проф. П.М. Гарасим, д-р екон. наук – НЛТУ України, м. Львів;

² доц. Н.О. Лобода, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка;

³ доц. М.П. Гарасим, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка